

Viktor Fajnberg. Disidentem k zbláznění

Dokumentární film, koprodukce Česká republika – Izrael (2023)

Režie: Ksenia a Kirill Sacharnovi

Premiéra 26. listopadu 2023, od 19hod kino Atlas Praha

Demonstrace na Rudém náměstí – kresba z filmu ilustrátorky Ňusji Krasovitské, vnučky Natalie Gorbaněvské, a Pavla Litvinova, kteří demonstrovali na Rudém náměstí 25. srpna 1968 spolu s Viktorem Fajnbergem a dalšími pěti demonstranty.

Sám proti totalitnímu státu

25. srpna 1968 se Viktor Fajnberg zúčastnil demonstrace na Rudém náměstí proti invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa. Za to mu byl udělen jeden z nejtěžších trestů v SSSR – nucená léčba ve vězeňské psychiatrické léčebně. Nepropadl však zoufalství a dokázal přímo ze své cely zorganizovat masivní kampaň proti zneužívání psychiatrie k politickým účelům.

<https://youtu.be/3cPdDV1L8Ks>

O filmu řekli

Celý svět by se měl dozvědět o hrdinství sovětských disidentů v období komunismu. Film Disidentem k zbláznění je skvělým způsobem, jak zjistit více. Zaslouží si široké publikum.

Tom Gross, uznávaný britský novinář

Osvětlující svědectví, výjimečný portrét výjimečné osobnosti. Osobnosti, která přesahuje všechny běžné parametry.

Ilja Rips, disident, emeritní profesor matematiky Hebrejské univerzity v Jeruzalémě

Fascinující tvář, pohled na svět a nedostižný morální standard. Autorům filmu patří dík za připomenutí tohoto etického rozměru.

Viktor Šenderovič, ruský spisovatel, novinář a dramatik v exilu

V tomto filmu vnímáte jeho hrdinu jako blízkého přítele, máte ho doslova na dosah ruky. Je to intimní, velice citlivý portrét. Portrét člověka, který nezná strach, hrdiny z antického mýtu.

Andrej Plachov, ruský filmový kritik, člen FIPRESCI

Autoři Ksenia a Kirill Sacharnovi o filmu: Viktor Fajnbarg (1931–2023) byl jedním z účastníků legendární demonstrace proti invazi do Československa na Rudém náměstí 25. srpna 1968.

Svým pronikavým intelektem a neobyčejným temperamentem si nás Viktor Fajnbarg podmanil už na prvním setkání. „Osobnost hrdinského typu“, tak ho později popsal ruský psychiatr Vladimir Pšizov, který Fajnberga zblízka sledoval během jeho uvěznění v nechvalně proslulé leningradské psychiatrické léčebně zvláštního typu. I v těchto podmínkách a za těchto okolností spolu zvládli vést intelektuální rozhovory.

Viktor Fajnbarg se narodil v roce 1931 do židovské rodiny v Charkově. Od dětství, kdy vrcholila stalinská antisemitská kampaň, byl kvůli svému původu terčem útoků ze strany vrstevníků. Nikdy nedopustil, aby to nactiutrhačům jen tak prošlo, bránil se a vracel se domů s modřinami. První trest si vysloužil za rvačku s policistou, který ho nazval židákem. Boj proti projevům antisemitismu byl základem formování jeho osobnosti jako obránce lidských práv.

Dalším leitmotivem našeho filmu je Fajnbargův prohlubující se zájem o stát Izrael a vztah k němu, a to od jeho starověké historie až po jeho současnou podobu i výzvy. Samotný hebrejský slogan filmu „Někdo musí zakřičet Acharaj!“ je veršem z básně, kterou Viktor Fajnbarg napsal ve vězení krátce po svém zatčení, a je úzce spjat s kulturou a historií Izraele. „Acharaj“ je jedním z prvních výrazů, který

Fajnbergovi přišel na mysl, když byl uvězněn, zbaven všech práv včetně práva na spravedlivý proces. Znamená to „Za mnou!“ a používali jej jako bojový pokřik velitelé jednotek starověké i moderní židovské armády. Vyjadřovali tím, že nezůstávají vzadu, ale naopak sami vedou své lidi v přední linii, čímž riskují vlastní životy. Z našeho pohledu tento výraz zachycuje to, co Fajnberg ztělesňoval, totiž jedinečnou symbiózu etiky sovětského disentu a ducha biblické a poholocaustové židovské bojovnosti.

25. srpna se Fajnberg zúčastnil legendární demonstrace proti vpádu sovětských vojsk do Československa. Během této události, která netrvala déle než pět minut, mu vyrazili přední zuby. Z tohoto důvodu byla jeho přítomnost před soudem s demonstranty krajně nežádoucí, a tak ho poslali na psychiatrické vyšetření. Byl označen za nepřičetného a umístěn na nucené léčení do nechvalně známé leningradské psychiatrické léčebny speciálního typu (takzvané vězeňské psychušky), kde byli v různých letech izolováni známí disidenti Alexandr Jesenin-Volpin, Petr Grigorenko, Vladimir Bukovskij a další. V našem filmu je zachycena budova, v jejíchž útrobách je stále funkční psychiatrická léčebna.

V psychiatrickém vězení držel Fajnberg opakovaně nebývale dlouhé hladovky. Jeho požadavkům bylo nakonec vyhověno, což byla ze strany sovětského režimu neobvyklá kapitulace. Fajnberg se tak domohl toho, že jej „neléčili“ neuroleptiky (což bylo srovnatelné s mučením), a rovněž vydobyl zajištění práv dalších vězňů. Jeden z významných psychiatrů, který byl stejně jako většina ostatního personálu zaměstnancem ministerstva vnitra, pocítil k Fajnbergovi sympatie a nehledě na osobní riziko předával zprávy o jeho situaci disidentům. Fajnberg se tak dostal do povědomí Západu a 11. listopadu 1973 byl po pěti letech věznění z psychiatrické léčebny propuštěn, aniž by se dopustil jediného ústupku sovětskému režimu. V roce 1974 byl vyhoštěn do Izraele, odkud přesídlil do Londýna, kde pokračoval ve svém boji za propuštění sovětských vězňů svědomí. Po boku se západními psychiatry a intelektuály se stal vedoucím hlasem proti zneužívání psychiatrie k politickým účelům.

Náš film je prvním dokumentem, který odhaluje mimořádně odvážné rozhodnutí kapitána Lva Petrova zběhnout z řad pracovníků ministerstva vnitra a pomoci Fajnbergovi. Tento člověk byl klíčový pro disidentovo propuštění a s velkou pravděpodobností mu zachránil život.

Použili jsme také úryvky z jedinečné knihy psychiatra Vladimira Pšizova *Syndrom uzavřeného prostoru*, která zprostředkovává útržky rozhovorů Fajnberga a psychiatrů v útrobách sovětské psychiatrické věznice, a to v podání předních herců ruské divadelní scény.

S ohledem na dokumentární materiály a archivní zdroje jsme vyzpovídali a natočili Viktora Fajnberga v letech 2011, 2018 a 2019. Kromě toho se nám podařilo najít britský dokumentární film *Bukovsky*, který byl uveden do kin v roce 1977 a mapuje osvobození a vypovězení sovětského disidenta Vladimira Bukovského. Z tohoto archivního dokumentu jsme použili zejména záznam rozhovoru s Fajnbergem a jeho veřejných akcí a demonstrací za propuštění Bukovského ze sovětských psychiatrických cel. Během práce na filmu jsme v Izraeli také natočili rozhovory s disidenty a důležitými svědky popisovaných událostí, s Iljou Ripsem a Vladimírem Fridmanem.

Generace sovětských disidentů, bojovníků za lidská práva a svědků nepotrestaných zločinů sovětského režimu mizí každým rokem. Naším úkolem je prostředky dokumentárního filmu uchovat a předat dalším generacím jejich neocenitelné svědectví, aby se tyto zločiny znovu neopakovaly. Bohužel dnešní Rusko a jeho represivní a autoritářský kurz nás zavazuje vrátit se ke kořenům, duchu a etice sovětského disidentského hnutí a znovu hledat pro Rusko demokratickou a humanistickou politickou tradici, která se v současnosti není schopna projevit. Právě osud Viktora Fajnberga nám

poskytuje celou řadu pohledů na střet jednotlivce s totalitním systémem, které mohou být pro dnešní bojovníky za lidská práva, důstojnost a spravedlnost inspirací.

S probíhající válkou na Ukrajině získal film nový rozměr a významné nové souvislosti: pokládá mučivé morální a politické otázky týkající se naší odpovědnosti za to, co se děje. Sledujeme-li film nyní, jsou paralely mezi rokem 1968 a dneškem zarážející.

V symbolické rovině může tento film také sloužit k rehabilitaci jednoho ze stovek poválečných sovětských vězňů svědomí. Ti se totiž dosud ať za života či po smrti žádné oficiální nebo faktické rehabilitace od ruských úřadů nedočkali.

• Tvůrci

Ksenia Sacharnova – režie, produkce

Narozena ve Varšavě.

2006 – absolvovala Všeruskou státní univerzitu kinematografie (VGIK), poté studovala polštinu a češtinu.

Od roku 2001 pracovala jako filmová novinářka pro řadu časopisů a internetových stránek. Od roku 2012 pracuje spolu s manželem Kirillem Sacharnovem jako režisérka a producentka dokumentárních filmů ve společnosti SugarDocs.

S řadou filmových festivalů spolupracovala na výběru filmů.

Od roku 2018 spolupracovala jako organizátorka filmových projekcí s Muzeem historie gulagu (Moskva), Sacharovovým centrem (Moskva) a Jelcinovým centrem (Jekatěrinburg), činnost těchto institucí však byla v posledních letech výrazně omezována, popřípadě byly tyto organizace úplně zrušeny.

V současné době žije v Polsku.

Kirill Sacharnov – námět, režie, kamera, střih

Narodil se v Moskvě.

Vystudoval historii na Univerzitě lidového přátelství (2000) a Všeruskou státní univerzitu kinematografie (VGIK; 2007).

V oblasti filmové tvorby působí od roku 2006 jako režisér a střihač.

V roce 2010 založil filmovou produkci SugarDocs. Společnost se specializuje na dokumentární filmy s lidskoprávní problematikou. Jeho filmy jsou oceňovány jak širokým publikem, tak mezinárodními festivaly.

V roce 2013 se zúčastnil workshopů pro dokumentaristy na festivalu IDFA Amsterdam.

V roce 2015 společně s autorkou Natellou Bolťanskou uvedl sérii „Paralely. Události. Lidé“ na prezentacích v Law Library of Congress a Kennan Institute.

V roce 2016 studoval digitální střih na New York Film Academy (NYFA).

Od roku 2018 začal jako redaktor spolupracovat se slavným ruským nezávislým deníkem Novaja gazeta.

V současné době žije v Polsku.

Filmografie:

„Viktor Fajnberg. Disidentem k zbláznění“ (2022, Rusko – Česká republika – Izrael)

Osud a biografie disidenta Viktora Fajnberga.

„Natalija Gorbaněvskaja: Nejsem hrdinka“ (2016, Rusko, dokumentární film, 75')

Film byl natočen k poctě Natalije Gorbaněvské.

Newyorský filmový festival ruských dokumentů – zvláštní cena poroty „Faces of Russia“, mezinárodní filmový festival Stalker Human Rights – zvláštní cena poroty.

„Paralely. Události. Lidé“ (2013–2015, webový seriál, 36 epizod). Autor – Natella Boltanskaja. Seriál je k dispozici v ruštině a angličtině na webových stránkách Hlasu Ameriky (Voice of America).

„Oljina láska“ (2014, Rusko – Rakousko, dokument)

IDFA 2014 – premiéra, účast na více než 25 mezinárodních filmových festivalech.

„5 minut svobody“ (2012, Rusko, dokument, 86')

Film o účastnících legendární demonstrace na Rudém náměstí 25. srpna 1968 a o mladých aktivistech za občanská práva v moderním Rusku.

Viktor Fajnberg Disidentem k zbláznění

dokumentární film | 77 minut

scénář režie	Ksenia Sakharnova, Kirill Sakharnov
kamera	Kirill Sakharnov, Oleg Mamonov (Rusko), Artem Digilov (Israel), Roman Beaumont (France)
výtvarnice	Ňusja Krasovickaja
střih	Kirill Sakharnov
Producenti	Ksenia Sakharnova (Rusko), Jarmila Poláková (Česko), Michael Grynszpan (Izrael)

© SugarDocs, Film&Sociologie, s.r.o., NewVision Productions Ltd.

Kontakt pro média:

Martina Vaňkátová

vankatova.martina@email.cz

+420 605 500 956